

פרשת בראשית

בריאה והשפעה

"בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (א, א).

בפרשת בראשית מספרת התורה על בריאת העולם בשישה ימים, כשבסופם נברא האדם. לאחר מכן מאריכה התורה ומספרת על החטא של אדם הראשון וחווה ועל הגירוש שלהם מגן עדן. כאשר מתבוננים בהשתלשלות הדברים, נוכחים לראות, שיש קשר עמוק בין הנבראים, ובעיקר מובנת אחריותו של האדם כלפי הבריאה.

על הפסוק "בְּרֵאשִׁית בָּרָא" מובא בתרגום ירושלמי: 'בחוכמתא ברא עלמא', דהיינו: הקב"ה ברא את העולם בכוח החוכמה. בזוהר הקדוש (פר' תרומה ח"ב קסא, א) נאמר: 'דכד ברא קוב"ה עלמא, אסתכל בה באורייתא וברא עלמא' - הקב"ה הסתכל בתורה וברא את העולם, וכפי שמפרש רש"י: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא" - אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו ז"ל: בשביל התורה שנקראת (משלי ח, כב) "יְרֵאשִׁית דְּרָכֹךְ", ובשביל ישראל שנקראו (ירמיהו ב, ג) "יְרֵאשִׁית תְּבוּאָתָה". גם הנביא ירמיהו (לג, כה) מדגיש את הקשר של הבריאה אל התורה: "כֹּה אָמַר ה': אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה, חֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שִׁמַּתִּי", ומסביר רש"י: 'אי אפשר שלא יתקיים הברית שִׁפְרָתִי ליום ולילה להיות בעתם, ואי אפשר לחוקות שמים וארץ ליבטל... ורבותינו דרשוהו לענין ברית התורה, ללמוד מכאן, שבשביל התורה נבראו שמים וארץ'.

שתי בחינות

כאשר מתבוננים בתחילת הפרשה, מוצאים בה שתי בחינות, הצועדות בד בבד עוד מלפני בריאת העולם ועד להגדרת תפקידו של האדם עלי אדמות. בפסוק הראשון: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" קיימת הבחינה

של השמים וכן זו של הארץ. הבחינות הללו נמצאות גם בתורה, שלפיה ברא הקב"ה את העולם: "אם לא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה, חֲקוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׁמַתִּי" (ירמיה לג, כה), וכן "וְהָיְתָה בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה" (יהושע א, ח) קיימת הבחינה של 'יומם' והבחינה של 'לילה', כאשר 'יומם' - התורה שבכתב, ו'לילה' - התורה שבעל פה, כפי שמוכח בספרים הקדושים, ש'יומם' - התורה שבכתב, כפי שנאמר: "וְתוֹרַת חֹסֶד עַל לְשׁוֹנָה" (משלי לא, כו), ונאמר: "חֹסֶד אֱ-ל כָּל הַיּוֹם" (תהלים נב, ג). לעומת זאת, התורה שבעל פה התקבלה על ידי משה רבנו מפי הגבורה, שהיא בבחינת 'לילה', וכשם ששורשה של התורה נבנה על שתי בחינות נפרדות - יומם ולילה, שהן התורה שבכתב והתורה שבע"פ - כך גם נבראה כל הבריאה כולה מצאנו שמים וארץ, יום ולילה וכו'. שתי הבחינות הללו אינן נפרדות, אלא קשורות באמצעות הברית התיכון המאחד אותן. הקשר הוא של משפיע ומקבל, כש'יומם' הוא המשפיע ו'לילה' הוא המקבל; התורה שבכתב היא המשפיעה, ואילו התורה שבעל פה היא המקבלת; השמים הם המשפיעים, והארץ היא המקבלת. שתי הבחינות הללו והחיבור שביניהם קיימים ביסוד הבריאה כולה.

ערב ובוקר

ביום הראשון נבראו השמים והארץ, וכפי שכבר הסברנו, החלק של השמים הוא המשפיע, והחלק של הארץ הוא המקבל. לאחר מכן ברא הקב"ה את האור ואת החושך, כאשר לאור הוא קרא יום, ולחושך קרא לילה. גם כאן קיימות בכל פסוק שתי הבחינות של המשפיע והמקבל, ולבסוף: "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר" (פסוק ה) - שוב מופיעים הערב המקבל והבוקר המשפיע.

ביום השני יצר הבורא את הרקיע: "וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ" - המים העליונים והמים התחתונים, כאשר המים העליונים הם רוחניים, דקים ועדינים יותר, והם המשפיעים על המים התחתונים. ב'תיקוני זוהר' (תיקון ה' יט, ב) מובא: 'מים תחתונים אינן בוכין ואמרין: 'אנן בעינן למהוי קדם מלכא!'" (המים התחתונים בוכים ואומרים: 'אנו רוצים לעמוד לפני המלך הקב"ה!'), והקב"ה נתן להם את ניסוך המים ועוד.

שני המאורות

ביום השלישי נראתה היבשה, והאדמה הוציאה את הצומח. היה זה לאחר שהמים השפיעו על האדמה, כפי שנאמר: "וַאֲדַעַלָה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (בראשית ב, ו). האדמה היא המקבלת, וכתוצאה מכך היא מסוגלת להצמיח דשא, להזריע זרע ולהוציא "עֵץ פָּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ" (בראשית א, יא).

ביום הרביעי נבראו המאורות: השמש, הירח והכוכבים. כידוע, תחילה נבראו שני מאורות גדולים, השווים בגודלם, אך לאחר מכן מיעט הקב"ה את הירח. גם כאן השמש היא המשפיעה, והירח המאיר בלילה הוא המקבל, וכדי שהבריאה תהיה מושלמת יש צורך בשתי הבחינות הללו ובקשר ההשפעה שביניהם.

ביום החמישי נבראו חיות המים והעופות: "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים: יִשְׂרְצוּ הַמַּיִם שָׂרָץ נֶפֶשׁ חַיָּה... אֶת הַתַּנִּינִים הַגְּדֹלִים" (פסוקים כ-כא). כידוע, כל הדגים ושרץ המים מקבלים את כל צורכם מן המים, ואם מוציאים את הבריות הללו מן המים, אין להן חיות משל עצמן. על התנינים הגדולים מביא רש"י מדרש אגדה: 'הוא לויתן ובן זוגו, שבראם זכר ונקבה, והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא, שאם יפרו וירבו - לא יתקיים העולם בפניהם'. גם כאן הפך הקב"ה את התנינים למקבלים, כדי שלא יחריבו את העולם.

תיקון העולם

ביום השישי נבראו החיות והבהמות ושאר מיני החי שביבשה. אותם נבראים מקבלים ומושפעים מן האדמה, וממנה הם ניזונים. לבסוף נברא האדם, וממנו נבראה חוה. גם כאן חוזר אותו עיקרון: האדם, שהוא בבחינת השמים, היום והאור - הוא המשפיע, ואילו חוה היא בבחינת הארץ, החושך והלילה, והיא המקבלת. לפני שנמשיך להסביר כיצד משתלב האדם בבריאה, ננסה להבין מה עומד מאחורי הרעיון של המשפיע והמקבל.

כפי שכבר אמרנו, הקב"ה ברא את העולם בחוכמה: "ה' בְּחִכְמָה יָסַד אֶרֶץ, כּוֹנֵן שָׁמַיִם בְּתַבּוּנָה" (משלי ג, יט). בכוח חוכמתו יצר בורא העולם את כל הבריאה מאוחדת, אך יחד עם זאת דאג, שחלקיה ייפרדו זה מזה, כדי שלכל

חלק תהיה תדיר ההשתוקקות להתאחד עם החלק המשלים שלו, ובכך יבוא העולם על תיקונו ויתנהל בצורה מושלמת: הארץ מבקשת להשלים את השמים, התורה שבעל פה - את התורה שבכתב, הלבנה - את השמש, האדמה - את המים, המים התחתונים - את המים העליונים, וכן על זה הסדר, כל הבריאה כולה.

בכיוון מעלה

בספרים הקדושים מובא, שהסיבה לכך שהקב"ה יצר את עולמו באופן זה היא, מפני ש'נתאוהו הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים' (מדרש תנחומא' נשא טז). זוהי תכלית הבריאה, שכל קיומה תלוי בתיקונו של העולם, המתבצע בדרך הראויה; ומן הראוי להדגיש, שכאשר החלק התחתון מקבל מן החלק העליון ומושפע ממנו, הרי הוא מתעלה מעלה-מעלה, ומסוגל להגיע אף למעלה מאותו החלק העליון שהשפיע עליו! כך למשל, כאשר מתרוממת התורה שבעל פה מעלה, היא מגיעה למקומות נשגבים יותר מאלו של התורה התורה שבכתב, ואלו הם סתרי התורה וסודותיה.

גם על הארץ נאמר, שבאחרית הימים היא תגיע לדרגה גבוהה ביותר: "כִּי מְלֹאָה הָאָרֶץ דָּעָה אֶת ה' כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים" (ישעיהו יא, ט). על הלבנה נאמר: "וְהָיָה אֹרֶךְ הַלְבָנָה כְּאֹרֶךְ הַחֹמֶה" (ישעיהו ל, כו). חוה אמנו היא בבחינת מקבל, אך כאשר האשה הולכת בדרך המלך כראוי, היא עשויה להגיע לדרגתה של שרה אמנו, כפי שציווה הקב"ה את אברהם אבינו: "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַיךְ שָׂרָה, שְׁמַע בְּקוֹלָהּ!" (בראשית כא, יב), ומסביר רש"י: "למדנו, שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות". זאת אומרת, שכאשר החיבור נעשה בצורה הראויה, הרי החלק המקבל מסוגל להתעלות למעלה ראש ולהגיע לדרגות גבוהות ביותר, והוא מבצע את תפקידו בסיפוק הדירה בתחתונים עבור קונו.

כאלה הם הדברים גם לגבי יום השבת, המקבל את עצם קיומו מימות החול. חז"ל אומרים, שבתחילה כל יממה הייתה צריכה להיות בעלת עשרים ושמונה שעות, אך כל יום הפריש ארבע שעות עבור יום שבת קודש, ואם כן, השבת היא המקבלת מששת ימי המעשה, אך אם שומרים על השבת כראוי, הרי היא מקבלת קדושה מיוחדת, המגיעה עד מידת המלכות העליונה, וכך היא הופכת למקור הברכה לשאר ימי השבוע.

הכול תלוי באדם

נחזור אל אדם הראשון, שנברא בסוף תהליך הבריאה, והקב"ה גילה לו את הסוד הגדול, שכל תהליך הבריאה וקיומו תלוי אך ורק בו, כלשון הכתוב (ויקרא כו, ג-ד): "אם בְּחַקְתִּי תִלְכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְנָתַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם, וְנָתַתִּי הָאָרֶץ יְבוּלָהּ, וְעֵץ הַשֵּׁדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ". הקב"ה העניק לאדם את האפשרות להיות שותף במעשה בראשית, כפי שכתוב בבריאת האדם (בראשית א, כו): "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ, וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ". כאשר האדם נוהג שלא כמצווה עליו, הרי הוא גורם לכל הבריאה מהפכה ובלבול. כך היה בדור המבול, אשר לא נהגו כשורה בעניין השמים והארץ הפרטיים שלהם; הם קלקלו את כל הבריאה כולה, כולל הבחינות הרוחניות העליונות, והביאו לביטול סדרי העולם והמאורות ולחורבן העולם; הרי שאחריותו של האדם לקיום הבריאה גדולה עד מאוד.

זכו - שכינה ביניהם

זוהי הסיבה לכך שיסוד זה נלמד כבר בפרשת בראשית, היא הפרשה הראשונה בתורה. על יסוד נכבד זה יש להקפיד בכל תחומי החיים, ובעיקר בתוך המסגרת המשפחתית, אשר בה קבע מנהיגו של העולם כי האיש הוא המשפיע, והאשה - המקבלת. אם אכן מתנהלים סדרי הבית על ידי האיש, והוא המשפיע בו מבחינה גשמית, ובעיקר - מהבחינה הרוחנית, וגם האשה מצידה מקבלת מבעלה ומקפידה להיכלל בהגדרת 'אשה כשרה', כהגדרת ה'תנא דבי אליהו רבא' (פ"ט): 'איזוהי אשה כשרה? כל שעושה רצון בעלה!' - הרי ביתם הוא מעין בית מקדש מעט, אשר על מנהליו אמרו חז"ל: 'זכו - שכינה ביניהם' (סוטה יז). הם משפיעים על השמים, הם משפיעים על התורה, הם משפיעים על הפרנסה, הם משפיעים על הילדים - הם משפיעים על כל העולם, ובכך זוכים הם להעלות את כל הבריאה כולה, נעשים שותפים במעשה בראשית, וזוכים שמלכו של עולם יתאוה לדור עימם בביתם בבחינת 'נתאוה הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים'. מה שאין כן כאשר חלילה, מתהפכים היוצרות, והאיש אינו משפיע בביתו, אלא האשה היא הנוטלת את המושכות לידיה, ואינה מוכנה לעשות את רצון בעלה - הרי יסודותיו של

בית כזה מתהפכים, ובמעשיהם מרחיקים הם את השכינה מביניהם וגורמים נזק לבריאה.

למעשה, זה מה שקרה בחטא אדם הראשון וחוה; חוה הושפעה מהנחש והובילה מהלך על דעתה בלבד. היא אכלה מעץ הדעת וחייבה גם את אדם לאכול מפריו, כפי שנאמר (בראשית ג, יז): "כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ". (כאן החובה להביא את דברי הזוהר הקדוש, שאסור להרהר אחרי חטא אדם הראשון וחוה, משום שהם היו צדיקי עולם, וכוונותיהם היו טמירות ונשגבות, אבל כוונתנו ללמוד את פשט הדברים כדי ללמוד מהם מוסר-השכל לחיינו.)

מלך בביתו

יש השואלים על החטא של האכילה מעץ הדעת: מה קרה כאן בסך הכול?! האשה אכלה קצת ונתנה לבעלה, ומדוע אין די בכך שיתחרטו ויעשו תשובה, והכול יחזור לקדמותו? אולם לאור הדברים שלמדנו, ודאי יתברר, שאין מדובר כאן רק בחטא האכילה, אלא במעשים, שהפכו את סדרי הבריאה וקלקלו את כל העולמות, עד שכל הבריאה התמוטטה!

באפשרותו ומחובתו של כל אדם לתקן את החטא הקדמון על ידי ניהול נכון של ביתו, כאשר כל אחד מבני הבית יודע את מקומו ושומר עליו, כפי שחז"ל אומרים במסכת מגילה, שאפילו האדם הפחות ביותר - בביתו הוא כמו מלך! כאשר האבא הוא המשפיע, והאשה היא המקבלת, וגם אם היא מביאה את הפרנסה, היא יודעת להעניק לבעלה את מקומו המכובד - הרי בבית כזה שוררות האחוה והאחדות, ויתרה מזו: בני זוג אלו הינם בעלי כוח השפעה על כל הבריאה כולה!

כמה מחזק הדבר, שהפרשה הראשונה בתורה מלמדת אותנו, שהבריאה כולה תלויה באדם ומושפעת ממנו, שכן אם הוא יעשה את המוטל עליו, הוא נעשה שותף במעשה בראשית, ואז יוכל להתקדם לעבר הפרשיות הבאות, הלוא הן הפרשיות המדברות על יציאת מצרים, על קבלת התורה ועל מידותיהם הנאצלות של אבותינו הקדושים - מידות החסד, הגבורה, התפארת והאמונה, שבאו לידי ביטוי בקורות חייהם.